

ALAIN VAN HIEL

'RACISME IS EEN NATUURLIJKE REFLEX'

Onverdraagzaamheid en discriminatie zitten diep verankerd in de mens. Toch zijn er manieren om de multiculturele samenleving wél te doen slagen, gelooft sociaal psycholoog Alain Van Hiel.

Door Vittorio Busato

'Ik ben moslim. Geen terrorist. Knuffel mij.' Dat was te lezen op een briefje dat psychologiestudent Ali Chari, geblinddoekt, voor zich hield in een drukke winkelstraat in Gent. De aanslagen van november 2015 in Parijs waren volop in het nieuws. De actie ging niet onopgemerkt voorbij aan Chari's prof Alain Van Hiel. Die was ontroerd en trots dat 'zijn' student dit moedige gebaar maakte. Het inspireerde hem om voor het eerst een boek te schrijven voor het brede publiek. 'Deze gebeurtenis heeft me doen realiseren dat ik niet bang hoeft te zijn voor negatieve reacties en even moedig moet zijn.' Dit voorjaar verscheen *Iedereen racist*.

En hij is blij dat hij die stap gezet heeft, vertelt Van Hiel op de meest tropische dag van de zomer in het koele café van het Guislainmuseum in Gent. 'Als wetenschapper voel ik me bevoorrecht. Al jarenlang mag ik gesubsidieerd onderzoek doen. Maar de kennis die dat oplevert, komt vooral bij collega-wetenschappers terecht. Het werd tijd om iets terug te geven, vond ik. Zie het als een toegenomen maatschappelijke bewustwording.'

Er zit iets van een wereldverbeteraar in hem, schijft Van Hiel. 'Met dit boek hoop ik bij te dragen aan het maatschappelijke debat. We leven in verwarrende tijden. Ik

ben erg voor kennisverbreiding; dingen weten kan helpen om maatschappelijke problemen op te lossen. Indirect maak ik daarmee hopelijk de wereld een beetje beter. In elk geval heb ik voldaan aan de morele verplichting die ik mezelf heb opgelegd. Maar ik wijs niet met het vinger-tje. Psychologie wil oorzaken duiden en zegt niet dat je dit moet doen of dat laten. Er zijn al genoeg traktaten.'

Vanwaar de titel van uw boek? Is iedereen echt een racist?

Deze titel had niet direct mijn voorkeur. Ik dacht zelf aan *Iedereen bevooroordeeld?*, of *Iedereen onverdraagzaam?*, dat dekt

ook preciezer de inhoud van het boek. De uiteindelijke titel is vooral een eye-catcher, zonder vraagtekens bovendien, en dan ook nog eens felrood op de cover. Het is de keuze van de uitgever. Ieder zijn specialiteit. Ik vind de titel niet zo heel belangrijk, maar ik begrijp dat als ik er *De complexe problematiek van de multiculturele samenleving* van had gemaakt, mijn boek enkel zou zijn opgevallen bij een select gezelschap van lezers.

U stelt in uw boek dat mensen groeien waartoe zijzelf behoren bijna automatisch beter vinden dan andere groepen. Waar komt dat vandaan?

In de oertijd boden groepen allerlei voordelen: meer voedsel, veiligheid en kans op voortplanting. Maar als je zogeheten *in groups* hebt, dan heb je ook *out groups*, die vaak als een bedreiging worden gezien. Volgens de evolutionaire benadering is dat de belangrijkste bron van conflicten tussen groepen. Louter de aanwezigheid van andere groepen werkt haast vanzelf onverdraagzaamheid en discriminatie in de hand. Het ligt in de menselijke aard om eigen groepen te bevoordelen.

Als dat zo diep is verankerd, dan zal het niet makkelijk te veranderen zijn.

Het zal inderdaad een werk van heel lange adem zijn voor we leven in een

multiculturele maatschappij waar het indelen van mensen in etnische categorieën geen zin meer heeft. Voor we als het ware uitgeëvolueerd of uitgeselecteerd zullen zijn. De neiging om alles in categorieën op te delen, zowel mensen als dingen, zit geworteld in onze biologie. Dat maakt de wereld voor ons beheersbaarder, overzichtelijker.

Onbewust onverdraagzaam?

In een paragraaf over onbewust racisme stelt Van Hiel dat iedereen vatbaar is voor racisme: iedereen draagt de wortels van onverdraagzaamheid en discriminatie in zich. De sociale psy-

tussen 'Waal' en 'slecht', of tussen 'Marokkaan' en 'slecht'.

De reactiesnelheid op zogeheten Implicit Association Tests (IAT), die zulke associaties op een slimme manier aanbieden, zien sociaalpsychologen als maat voor onbewust racisme. Proefpersonen krijgen bij zulke tests op een computerscherm woorden als 'zwart' en 'blank' aangeboden, die telkens gecombineerd worden met positieve woorden als 'vriendelijk' en 'slim' of juist met negatieve termen als 'dom' en 'lui'. Wie als blanke bijvoorbeeld sneller reageert op 'zwart' en 'lui', zou onbewust racistischer zijn dan iemand die dat minder snel doet.

Het onbewuste is historisch gezien een beladen en omstreken begrip in de psychologie. Ooit deed ik zo'n IAT, en ik kwam daar als tamelijk bevooroordeeld uit. Dat verbaasde me, want ik had destijds een zwarte vriendin en heb nog altijd een multiculturele

vriendenkring. Hoe betrouwbaar en valide is deze test?

Er is veel onderzoek gedaan met de IAT. Daaruit blijkt telkens weer dat het goed zit met de betrouwbaarheid: als mensen op verschillende tijdstippen de IAT doen, dan scoren ze ongeveer hetzelfde. Om te weten of de IAT ook echt racisme meet, moet je nagaan wat de test voorspelt. Je kunt een kleine boekenkast

De aanwezigheid van andere groepen werkt haast vanzelf onverdraagzaamheid en discriminatie in de hand

chologie baseert zich voor die conclusie op technieken die meten hoe snel je tot een oordeel of associatie komt. 'Dit principe van de sterkte van associaties kan ook toegepast worden op racisme', schrijft Van Hiel. 'In Vlaanderen zou bijvoorbeeld 'Waal' geassocieerd kunnen worden met 'lui', of 'Marokkaan' met 'crimineel'. Het is dan ook een kleine stap om een associatie te leggen

vullen met onderzoek dat aantoont dat IAT-resultaten inderdaad samengaan met discriminatie, ook in het dagelijkse leven. Daarnaast is het invullen van een IAT een eyeopener. Jij voelde je wellicht betrap, kreeg een schuldgevoel door je score. Zelf onderging ik de test enkele maanden geleden en ik scoorde evenmin zoals ik had gewild.

We moeten als psychologen wel oppassen al te verregaande conclusies op zulke scores te baseren. Wie hoog scoort op een IAT heeft natuurlijk nog niks concreet racistisch gedaan. Jij verbaast je terecht over je score, je hebt immers intensief contact met andere bevolkingsgroepen. En als iets helpt tegen racisme, dan is het intensief contact.

Daar bent u in uw boek heel expliciet in. Beleidsmakers moeten volgens u nadrukkelijker inzetten op de omgang met andere bevolkingsgroepen. Hoe kan je die contacten het beste stimuleren?

Enkele voorwaarden zijn hierbij heel belangrijk: er moet sprake zijn van gelijke status, van persoonlijk en positief contact, van een gemeenschappelijk doel, en er moet maatschappelijke steun voor zijn. Scholen kunnen een heel belangrijke rol spelen. Zij kunnen zulke contacten in de basis al stimuleren. Steeds meer kinderen groeien op in een multiculturele samenleving. Ik verwacht dat zulke contacten op termijn normaal en vanzelfsprekend zullen zijn. Dat is een verschil met mijn generatie. In mijn woonplaats Gent was dat twintig jaar geleden nog ondenkbaar, maar er worden nu bijvoorbeeld veel straatfeesten en vormen van buurtoverleg georganiseerd om mensen samen te brengen. Als er zich gelegenheden aandienen om mensen te verenigen, moet je dat zeker niet nalaten. Lokaal is dat makkelijker te organiseren dan op nationaal niveau.

In het bevorderen van die contacten kunnen waarden ook botsen.

Als ik weer voor mezelf mag spreken: ik respecteer de keuze voor een hoofddoek, maar dat sommige moslima's mannen geen hand geven, staat haaks op mijn idee van gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Hoe moet je met zulke botsende waarden omgaan?

Het is een utopie te denken dat iedereen blij zal zijn met elkaar in een multiculturele samenleving. Over culturele normen zal onderhandeld moeten worden, dat is een moeilijk proces van geven en nemen. Ik vrees dat bepaalde gewoonten zoals het al dan niet geven van een hand nog wel een tijd aanwe-

Contact tussen groepen kan racisme verminderen. Maar dan moet dat contact persoonlijk en positief zijn, en tussen mensen met een gelijke status

zig zullen blijven. Daarmee zullen we moeten leren leven. Maar uiteindelijk verwacht ik dat daar een compromis uit zal groeien. Niet als het gaat om basiswaarden zoals de democratie. Als westerse maatschappij moeten we de democratie hoog in het vaandel blijven dragen. Laten we niet vergeten dat veel van onze migranten niet uit de meest progressieve oorden van de wereld komen. Bepaalde waarden verdwijnen niet zomaar over generaties. Sommige migranten gedragen zich strenger in de leer dan de mensen in hun land van herkomst.

In Nederland speelt een discussie over etnisch profileren. De politie zou te vaak mensen met een donkere huidskleur aanhouden voor controles. Wat is daar tegen te doen?

Ik begrijp dat het in sommige situaties gebeurt. Als een gekleurd iemand met een opzichtig grote tas op Schiphol rondloopt, zal die reiziger meer

argwaan wekken bij de politie dan jij of ik. Het is nochtans belangrijk dat er niet in alle situaties etnisch geprofileerd wordt. Daar zullen politie- en ordediensten alerter op moeten worden. Er moet een logische grond voor zijn. Ik denk dat leden van minderheidsgroepen kunnen aanvaarden dat het op een luchthaven eerder gebeurt, maar bijvoorbeeld in het verkeer veel minder. Een bepaalde bevolkingsgroep kan oververtegenwoordigd zijn in de criminaliteitscijfers. Maar het is unfair om ook voorbeeldige individuen van zo'n groep steeds maar te controleren. Het ondergraaft bovendien de legiti-

teit van de ordediensten, die op hun beurt juist weer extra etnisch gaan profileren. Dat leidt weer tot meer onbegrip en mogelijk tot tragische incidenten zoals we in Amerika hebben gezien. Maar ook als de ordediensten er alerter op zijn, dan kan iemand uit een etnische minderheid nog altijd het idee hebben er steeds uitgepikt te worden. Dat

is moeilijk te vermijden. Zelf werd ik met mijn auto eens aangehouden in een godvergeten gat in Frankrijk. Zeker omwille van het Belgische kenteken, dacht ik spontaan. Dat komt heel oneerlijk over.

Zal de multiculturele samenleving ooit slagen of is die gedoemd te mislukken?

Ik heb geen glazen bol. Er spelen nog altijd veel problemen en conflicten die om een oplossing vragen. Het succes van de multiculturele samenleving op de langere termijn zal ook sterk samenhangen met hoeveel immigratie we hier toelaten, en van hoe contacten tussen verschillende groepen op constructieve wijze bevorderd worden, zodat mensen meer mét dan naast elkaar leven. We zullen er, kortom, hard voor moeten blijven werken.

Zelf een Implicit Association Test doen om na te gaan hoe racistisch u bent, kan op implicit.harvard.edu **P&B**

BIO

Alain van Hiel (*1966) ging op latere leeftijd psychologie studeren, nadat hij eerst een opleiding als industrieel ingenieur en stedenbouwkundige had voltooid. Inmiddels heeft hij, naast ruim honderd internationale publicaties in toonaangevende tijdschriften, een populair leerboek over sociale psychologie geschreven. Van Hiel is als hoogleraar verbonden aan de Universiteit Gent. Zijn interesses liggen vooral op het gebied van sociale cognitie, groepsprocessen, politieke psychologie, racisme en vertrouwensherstel. Hij is hoofdredacteur van *Psychologica Belgica*, het open access tijdschrift van de Belgian Association for Psychological Sciences (BAPS). In mei 2016 publiceerde Van Hiel zijn eerste boek voor een breder publiek: *Iedereen racist. De multiculturele droom ontleed* (Lannoo).

